

NEMZET, ÁLLAM, KISEBBSÉG KELETEN

KATONA MAGDA NASRIN

ETNIKAI KONFLIKTUSOK LEHETŐSÉGE AFGANISZTÁNBAN

Afganisztán világviszonylatban is egyedülállóan tarka etnikai kaleidoszkóppal rendelkezik. Az afgán ütközőállam kialakulásának sajátosságai, a nemzet-té válás ellentmondásai, a kisebbségi politika, integráció és fragmentáció, az etnikai alapon történő politizálás tovább árnyalják az immár negyedik évtizede tartó afganisztáni konfliktust. Az interetnikus viszonyok bonyodalmai, sőt az etnikai konfliktusok a 2014-es afganisztáni csapatkivonást követően a dél-ázsiai térség felgyorsuló dinamikáinak jelentős tényezőjévé válhatnak, és más szomszéd államok etnikai alapú fragmentációjának katalizátorául szolgálhatnak. Megértésük nélkül nem lehet a térség megoldatlan problémáira választ találni, elképzelhetetlen a dél-ázsiai régió stabilizációja.

Az afgán ütközőállam kialakulásának sajátosságai

Afganisztán a brit-indiai és a cári gyarmatbirodalom közötti közvetlen érintkezésből eredő konfliktusok elkerülésére kialakított mesterséges ütközőállam. A 19. század második felében, miután Oroszország meghódította Közép-Ázsiát, a brit-indiai gyarmatbirodalom és a cári Oroszország közvetlen érintkezését elkerülendő mesterséges határok kialakítása következtében az államalkotó nemzet, a pastunok vagy afgánok Afganisztánban alig többséget (50–51%) alkotnak, míg az 1893-as Durand-szerződés értelmében az afgán (pastun) etnikum mintegy kétharmada az afgán ütközőállam határain kívülre került. Amikor az afgán ütközőállam határait különböző nemzetközi szerződésekkel kijelölték, a térség népeinek még nem volt kialakult nemzettudata.

Az afgán (pastun) etnikum nemzettudatát a brit gyarmati törekvésekkel szembeni függetlenségi háborúk (1838–1841, 1878–1880 és 1919) alakították, továbbá a brit-indiai gyarmatbirodalomhoz került etnikai testvéreik sorsa felett érzett aggodalom, valamint az ütközőállam-helyzet (*két malomkő között, az orosz medve és a brit oroszlán karmai között*).

1864-re befejeződtek a cári birodalom középs-ázsiai hódításai. A britek a Goldsmid-szerződés révén még 1871-ben kijelölték Afganisztán déli határait Beludzsisztánnak a perzsa birodalom és a brit-indiai gyarmatbirodalom közötti megosztásával. Miután 1885-ben a két birodalom csapatai farkasszemet néz-

tek egymással, két évvel később angol–orosz egyezmény jelölte ki Afganisztán északnyugati és nyugati határait. 1891-ben a Holdich-egyezmény meghatározta az ország délnyugati határait is. A kokandi khánság megszűntével, a már említett 1893-as Durand-szerződést követően, amely keleten jelölte ki „a felelőség zónáinak határát”, 1895-ben a Pamírban ütköző folyosót juttattak az afgán királyságnak, hogy a cári és a brit birodalom közvetlenül ne érintkezzen egymással. Azóta Afganisztán területe nem változott. Ugyan Afganisztán is megfogalmazott területi igényt az elcsatolt pastun területekre nézve, valamint Irán is szeretné történelmi álmát, Herát visszaszerzését megvalósítani, mégis megállapíthatjuk, hogy az afgán ütközőállam „jól összetakolt”, viszonylag stabil.

Az afgánok belső hódítások és telepítések révén igyekeztek kitölteni azt a teret, ahol a 19. század végén kisebbségben vagy alig-többségben voltak. 1880-ban elfoglalták Hazaradzsát központi hegyvidékét, majd az Amu-darja bal partján elterülő üzbég városállamokat (Maimana, Andhkoi, Akcsa), végül 1891-ben iszlámra térítették a keleti hegyvidék dard lakosságát, területüket Núrisztánnak (a Felvilágosodás Országá) nevezték el.

A meghódított területekre a Durrání nyugati pastun törzsszövetséghez tartozó *Barakzaí*, *Mohamedzaí* dinasztiaival szemben álló történelmi rivális *Ghilzaí* és keleti, *Karlání* törzsszövetséghez tartozó, renitens pastun törzseket telepítettek kettős céllal; egyrészt hogy biztosítsák északon az afgánok uralmát, másrészt hogy elejét vegyék a monarchiát megdöntő törzsi felkeléseknek. Abdul Rahmán emír utódai is folytatták ezt a politikát. Amanullah sah idején (1919–1929) vezették be a sorkatonai szolgálatot. Ez a pastun törzseket, amelyek saját területükön törzsi kötelekben látták el a határok védelmét, nem érintette. A tádzsik, hazara, üzbég katonaság törzsi felkelések ellen lett volna hivatott védeni a monarchiát. Kiepitésére azonban nem került sor. Ezt a politikát folytatta Záhír sah belügyminisztere, *Gul Mohamed Mohmand* is, pastunokat telepítve északon és nyugaton a határövezetbe. Északon pastunok, tádzsikok, szártok (tádzsikizálódott kultúrájú, letelepedett türkök), üzbégek, illetve hazarák, csarajmakok, arabok, perzsák, mogulok települései vegyesen helyezkedtek el, amelyek peremén türkmének nomadizáltak, a Pamír magashegyi legelőin pedig kirgizek legeltették nyájaikat. A szovjetellenes baszmacsi felkelések leverését követően számos türk etnikai kötelék keresett menedéket Afganisztánban.

Ma már mindenütt pastunokkal élnek vegyesen. Herát, Ghór, Badghisz és Balkh tartományok tiszta pastun járásokkal is rendelkeznek, és a határ mentén többnyire pastunok laknak. Éppen ezért Afganisztánban nem voltak szecesszionista mozgalmak, az afganisztáni türkmének, üzbégek, tádzsikok nem kívántak az anyanemzethez csatakozni, vagy Afganisztánból kiszakadni. Ez földrajzilag sem lehetséges. Megállapíthatjuk, hogy Afganisztán jó megkonstruált ütközőállam, amelyet az ázsiai válságív potenciális balkanizációjának dominóeffektusa nem érint. Afganisztán nem Jugoszlávia.

Az afgán nacionalizmus kialakulása és sajátosságai

Az afgánok igyekeztek tudatukban feldolgozni azt a tényt, hogy etnikai testvéreik túlnyomó többsége a brit birodalomhoz került. A Durand-szerződést az afgánok mindmáig ideiglenesnek tekintik. Hangsúlyozzák meghatározott időre kötött voltát, és kétségbe vonják a szerződő felek hitelességét is. Azt állítják, az akkori uralkodó, Abdul Rahman Khán emír ideiglenes tűzszüneti szerződésnek tekintette azt annak reményében, hogy a britek révén sikerül meggyengítenie és megosztania a renitens keleti pastun törzseket, a szerződés eredeti, angol nyelvű példányán nem is az ő aláírása szerepel, nem is értett angolul.

Az elszakadt pastun területek, Pastunisztán ügye az afgán nacionalizmus sarokköve

Az 1936-os India függetlenségéről szóló törvény értelmében a függetlenségről (illetve az Indiai Nemzeti Kongresszus és a Muzulmán Liga nézeteltérését követően a két állam koncepciója, a Mountbatten-terv előtérbe kerülésével) a tartományi parlamentek döntöttek, ám a pastunok által lakott Északnyugati Határtartomány és Kalat Khánság esetén a pastunok és beludzsok referendumon csak az Indiához vagy Pakisztánhoz való csatlakozás tárgyában dönthettek. A hét pastun (*Badzsaur, Mohmand, Khaibar, Orakzaí, Kurram, Észak- és Dél-Vazirisztán*) és négy beludzso (*Marrí, Bugtí, Szaraván, Dzsalamán*) törzsi ügynökség központi irányítása azt jelentette, hogy nem Delhihez, de Londonhoz tartoztak. Az indiai függetlenségi törvény őket nem érintette, az ő tekintetükben a pakisztáni állam nem jogutód (ilyen a nepáli szerződés is, amelynek értelmében a gurkák ma is a brit hadseregben szolgálnak). Ezekon a területeken ma is évszázados brit gyarmati törvények uralkodnak, amelyek értelmében érvényben van a kollektív büntetés, nem működhetnek pártok, köztörvényes bűncselekménynek számít a politizálás. E területek lakói először 1997-ben járulhattak az urnák elé.

Abdul Rahmán emír (1880–1900) tüzzel-vassal igyekezett egyesíteni az országot. A történelem során első ízben kiterjesztette a központi hatalom ellenőrzését az ország egészére. Az uralkodó megértette, hogy *nemzeti egység és afgán nacionalizmus koncepciója* nélkül az ország könnyen viaszszüllyedhet az etnikai hadurak állandó csetepatéiba.

Abdul Rahmán emír önéletrajzában a következő intelmet fogalmazta meg: „Az első és legfontosabb tanács, amit adhatok utódaimnak és népemnek, hogy tegyék magukévá a nemzeti egység gondolatát, csakis a nemzeti egység teheti Afganisztánt erős országgá”.¹

Negyedszázaddal később ez az üzenet visszhangra talált unokája, Amanullah király tevékenységében, aki a nemzeti egységet az ország első, 1924-ben elfogadott alkotmányának első cikkelyében törvénybe foglalta: „A nem-

zet összes alkotórészeit az ország különböző területeinek diszkriminációja nélkül egyetlen egységként kell kezelni”.² Az afgán nacionalizmus nem szeparatista, hanem integrista, és – mivel az afgánok zöme az ország határain kívül él – az afgánság-tudat, az *afghániet* nem tartalmazza a nemzetállam ismérveit.

Apósa, Mahmúd Tarzí már korábban, az ország első lapjában, a *Szirádzs Ul-Akhabár* újságban a nemzeti egység, hazaszeretet eszméjét propagálta. Tarzí komoly figyelmet szentelt a *pastu nyelv és a nemzeti irodalom fejlesztésének*. Ezideig az udvari adminisztráció türk nyelvű qizilbasok kezében volt, illetve az államigazgatást perzsául intézték. 1933-tól minden köztisztviselői állás betöltése *pastu nyelvhez* kötött volt. 1936-tól a *pastu* az ország hivatalos nyelvévé vált. Az 1964-es alkotmány értelmében az ország hivatalos nyelve a *pastu* és *dari* lett, a *pastu* nemzeti nyelvként, míg a *dari* hivatalos nyelvként. Daúd Khán köztársasága a *pastun* ügy legélesebb hangú szószólója volt, az ő idejében, 1977-ben elfogadott alkotmányban az ország nemzeti nyelve a *pastu* volt. Az 1980-as Alaptörvényben (Karmal alatt, amikor a kisnemzetesítés szovjet mintára az állami politika szintjére emelkedett) az ország hivatalos nyelve, akárcsak az 1987-es alkotmányban, Nadzsíbullah elnök idején, a *dari* és *pastu*, amelyek közül nem volt kiemelve egy nemzeti nyelv.

Az interetnikus viszonyokat 1978-ig a következő tendenciák jellemezték: *amalgamáció* (a különböző nemzetiségek egybeolvadása, kölcsönös asszimiláció (kölcsönhatás, a reciprocitás miatt mindegyik fél úgy veszi át egymás kultúrájának elemeit, hogy megőrzi eredeti identitását), kulturális pluralizmus, szuperdominancia (teljes fölérendeltség) és a teljes szubordináció (alárendeltség hiánya, makro- és mikrokonzolidációs tendenciák kölcsönhatásai). A Hindukustól északra tadszikizáció, délre *pastunizációs* makrokonzolidációs trendek voltak megfigyelhetők a kisebb nemzetiségek, etnikai csoportok körében az 1970-es évekig mindkét nyelvi irányba. A *pastu* és *dari* nyelv irányába ható makrokonzolidációs tendenciák egyazon totális makrokonzolidációs folyamat részét alkották, mint a nemzeti integrációhoz vezető lépcsőfokok.³ A *dari* nyelvhez történő rendeződésnél nem a tadszik etnikum asszimiláns ereje hatott, hanem a *dari* nyelv kulturális vonzása. A kompetitív *pastunizáció-tadszikizáció* az 1980-as és 1990-es évek jellemzője. Ez a 21. században Észak és Dél (*pastunok* és nem *pastunok*) ellentétévé terebélyesedett.

A társadalmilag kiegyensúlyozatlan modernizációs kísérletek, idegen modellek kulturális inkompatibilitást, növekvő csoport-diszparitást, egyenlőtlenségeket, különböző etnikai csoportok bekebelezését, más etnikai csoportok öntudatra ébredését eredményezték. Mivel a modernizációs kísérletek és más retrográd idegen modellek sem politikailag, sem szociálisan nem voltak kiegyensúlyozottak, olyan társadalmi instabilitást okoztak, amelynek jelentős hányada etnikai síkon manifesztálódott. A külföldi beavatkozások

teremtettek etnikai konfliktusokat, nem az etnikai konfliktusok nyitottak utat a külföldi beavatkozásnak.⁴

Afganisztán lakói az 1970-es évekig az államot a pastun dinasztiákkal azonosították. A pastun nacionalizmust az állam a Durand-vonal mindkét oldalán támogatta. Az 1964-es alkotmány tette lehetővé politikai pártok alakulását, noha a párttörvényt a király nem merte aláírni. A 2004-es alkotmány már az 1990-es évek belharcainak és helyettesítő háborúinak etnikai fragmentációját tükrözte. Ennek értelmében az ország pastunok, tádzsikok, üzbégek, hazarák, ajmakok, türkmének, beludzsok, arabok, gudzsárok, pami-ri és núrisztáni etnikai csoportok, brahúúk, qizilbasok, pasaúk közös hazája. A himnusz pastu nyelvű, de 13 nemzetiséget név szerint említ.

Noha a király nem írta alá a párttörvényt, az alkotmányosság szellemében politikai pártok alakultak. Az 1966-ban alakult *Afghán Millat* (Afgán Nemzet) párt a Durand-vonal mindkét oldalán a pastunok egyesítéséért, Nagy-Afganisztán létrehozásáért szállt síkra, amelynek keleti határát az Indus folyó képezne és pastun-beludzso konföderáció gyanánt Afganisztánnak kijáratot biztosítana az Indiai-óceánra.

Ellenlábasa, az 1968-ban szélsőbalos csoportokból alakult *Szetám-i Millí* (Nemzeti Elnyomás Ellen) párt az *ébredő kisebbségek harcát* hirdette az *elnyomó pastun uralom* ellen. 1971-től, az ország egyes részein – mint a badakhsáni Darvázban vagy Kabultól északra – gerillaháborút hirdettek. 1975-ben, tiltakozva az 1973-ban a királyságot megdöntő Daúd elnök pastunista politikája ellen, csatlakoztak hozzájuk az iszlamisták – Rabbáni, Maszúd és Hekmatjár ekkor még egy táborban volt –, akiket Pakisztán fegyverezett fel, ellentételezve, hogy Daúd felmelegítette a Pastunisztán-kérdést. Kabultól északra maoista vonásokkal rendelkező szélsőbalos szervezetek útonálló gerillái végeztek rajtaütéseket, az Amanullahot, a török és iráni mintára modernizáló felvilágosodott uralkodót megdöntő tádzsik bandita Habíbullah Kalakáni unokája, Madzsíd Kalakáni vezetésével. Nem győzzük hangsúlyozni, hogy mind az afgán nacionalizmus, mind a kisebbségi nacionalizmusok kialakulásánál meghatározó szerepet játszik a modernizációs drámához fűződő viszony.

A kohéziós nemzettudat kialakulását táplálták a függetlenségi háborúk, majd a brit birodalom után egy másik világbirodalom, a Szovjetunió távozásra készítése. Ezt az afgánok nem a nemzetközi politika globális porondján bekövetkezett változásoknak, hanem saját képességeiknek tulajdonítják, sőt azt állítják, hogy a Szovjetunió szétesése, a szocialista világrend bukása, a kelet-európai változások is nekik köszönhetőek. Kialakult *Afganisztán, a birodalmak temetője* szemlélet, amihez az Egyesült Államok és szövetségesei által 2001. szeptember 11-ét követően a nemzetközi terrorizmus kifüstölésére indított háborúja új mítoszt táplál, azt sugallva, hogy a globális válságot és az Egyesült Államok válságát a háborúk, főleg az Egyesült Államok történelmé-

nek leghosszabb háborúja, az afganisztáni okozza. Ugyanakkor Afganisztán, háborúi során, többféle modernizációs modellt utasított el.

Az 1978. április 27-én hatalomra került baloldali rezsimnek centrális állammodelljük ellenére kidolgozták a nemzetiségek személyi, kulturális autonómiájának alapjait, üzbég, türkmén és beludz és núrisztáni (kamdesi) nyelveken rádióadók sugároztak, üzbég, türkmén és beludz újságokat adtak ki, és az elemi iskolák számára tankönyvek készültek.

A határon túli pastunok és beludzok támogatása – mivel Pakisztánnal folyamatosan romlott a viszony – nagy hangsúlyt kapott. Amikor 1977-ben pakisztáni és iráni csapatok együttesen verték le a több éves beludz felkelést, a beludz nacionalista vezetők még Daúd elnök idején leltek Afganisztánban menedéket, ahol egészen 1992-ig, a Nadzsíbullah-rezsim bukásáig működtek táboraik.

A nemzetiségek személyi okmányokba történő bejegyzése – a sztálini *korenyizacija* (visszahonosítás, kism nemzetiesítés) mintájára – a szovjet bevonulást követően, Babrak Karmal idején történt.

A 2004-es alkotmány a kisebbségek jogairól csak általánosságban rendelkezik. A nemzeti, etnikai kisebbségek jogait pusztán a szabad nyelvhasználatra korlátozza, akárcsak az 1978-as forradalmi tanácsi dekrétumok. Az új alkotmány – ellentétben az 1964-es alkotmánnyal, ahol a pastu nemzeti és hivatalos nyelv, míg a dari csak hivatalos nyelv – nem rendelkezik nemzeti nyelvről. „Az országban két hivatalos nyelv van, a pastu és a dari” – állapítja meg, de az ország nemzeti himnusza pastu nyelvű, bármely más, az országban beszélt nyelv, így az üzbég, türkmén, beludz, núrisztáni stb. nyelvek (ezeket említi az alkotmány név szerint) törvény előtti, kulturális és médiумokban való használata megengedett.⁵

A harmadik cikkelyben Afganisztán népei közül 13 nemzetiséget is nevesítettek. Megegyezés született arra nézve, hogy a nemzeti egység, illetve a centralizáció erősítése végett a himnusz pastu nyelvű legyen, de utaljon a válásra és 13 nemzetiségre. A pastu nyelv, akárcsak az 1964-es alkotmányban, nemzeti és hivatalos nyelv maradt. A dari mellett további kisebbségi nyelveket jelöltek meg hivatalos nyelvként, az üzbég, türkmén, pasai, beludz és núrisztáni nyelveket ott, ahol ezeket beszélik. Azonban nem történt meg sem a nyelvi infrastruktúra, sem az általános oktatási hálózat kiépítése.

A 2003. október 28-án elfogadott, az ország történelmének első párttörvénye értelmében tilos etnikai, regionális vagy nyelvi alapon pártot alapítani. Ennek ellenére a legtöbb párt etnikai alapon szerveződött.

Mindezek következtében a 20. század végére a tádzsikok, üzbégek, hazarák nemzeti tudata kialakult, ők azonban sem etnikai államért, sem autonómiáért nem harcolnak, csupán a politikai hatalomból szeretnének minél nagyobb részt kapni képviseleti vagy proporciónális konszenzusos jogon. Parlamenti rendszert szeretnének, és az alkalmatlan többképviselős választó-

kerületes, tiszta egyéni, át nem ruházható választási rendszer (SNTV) eltörlését, etnikai egységeken alapuló választókerületeket, pártjaik választáson való indulásának jogát követelik.

Ugyanakkor egyes vezetők föderatív rendszerért szállnak síkra, ám Afganisztán nem Jugoszlávia és nem Svájc. Etnikailag sem tiszta, sem többségi föderatív egységeket nem lehet létrehozni, a szövetségi rendszer csak az északi hadurak pozícióit stabilizálná, és az ország *de facto* kettészakadásához vezetne. Destabilizálná a régiót, és az 1992–1996 közötti kaotikus belharcoknál, milíciaháborúknál rosszabb, immár ténylegesen polgárháborús állapotot eredményezne, ahol a polgári lakosság is harcol. Abban azonban hasonlítana a helyzet a Nadzsibullah-rezsim bukását követő káoszhoz, hogy Afganisztán ismét a régióban érdekelt hatalmak és szomszéd országok vetélkedésének színterévé válna. Afganisztán szomszédai közül a legjelentősebb regionális játékosoknak, Iránnak és Pakisztánnak egyaránt az az érdeke, hogy Afganisztánban állandósuljon a káosz, hiszen addig saját dezintegrációjuk vagy belső rezsimváltásuk nincs terítéken. Amennyiben az ázsiai válságív Gázától Mumbaiig terjedő ívén végigsöpör a dezintegráció dominóeffektusa, mindkét ország erősen érintett. A szovjet csapatkivonást követően más volt a helyzet, akkor Pakisztán Afganisztánt egyben szerette volna befolyása alá vonni, hiszen a türkménisztáni Daulátábádból a pakisztáni Karacsíig vezető gázvezeték (TAPI) megépítéséhez az északi területekre is szükség volt.

Az iráni iszlám rezsim azonban megalakulása óta Afganisztán dezintegrációjára törekszik. 1979 márciusában Herátban szított felkelést a baloldali kormány ellen, néhány hónappal később Teherán által támogatott síita felkelő csoportok megalakították *Hazaradzsa't Kormányát*, nem sokkal később szélsőbalos és *Dzsami'át-i Iszlám*hoz tartozó iszlám csoportok *Badakhsán Kormányát*. Ezek nem belső fejlődés következtében létrejött elszakadási törekvések voltak, hanem a baloldali kormányok, majd a szovjetek elleni harc politikai szervezeteinek külső megszervezéséhez kapcsolódó, úgynevezett tanzim szeparatizmus jelenségei voltak, melyek célja a meglévő, hagyományos társadalmi struktúrák lerombolása, ugyanakkor új struktúrák felépítésének elutasítása, vagy a romboláson túli építkezésre való képtelenség.

Teherán sem a Pakisztán és Szaúd-Arábia által támogatott tálib uralmat, sem a Nyugat-barát kormányt nem látja szívesen nyugati határán. Míg az 1990-es években Pakisztánnal helyettesítő háborút vívott Afganisztánban, ma már szárnyai alá vett korábban Pakisztán által támogatott ellenálló csoportokat (az afganisztáni tálibok, *Hezb-i Iszlámí Hekmatjár*) is, és mivel a pakisztáni politika nem egységes és nem konzisztens, egyre több azonosság mutatkozik a korábbi vetélytársak, az iráni és a régióban nagyhatalmú pakisztáni titkoszolgálat, az ISI⁶ stratégiáinak elképzelésében.

Meghatározó tényező azonban a Hindukustól északra és délre eső területek közötti szignifikáns eltérés. Míg a Hindukustól délre a pastunok össze-

függő tömböt alkotnak, és az ország délnyugati peremén nomadizáló beludzs törzsek is kapcsolatban állnak a többi beludzs törzssel, addig a Hindukustól északra elterülő térség etnikailag igen tarka képet mutat. A Karmal-féle kisnemzetiesítési politika és a mudzsáhíd kormányzat dezintegrációs tendenciái következtében az országban az Észak-Dél ellentét mélyült. Ez a Karzaí-kormány évtizede alatt sem enyhült, sőt az etnikai haduraknak a politikai hatalomba való visszahozatalával komoly törésvonallá terebélyesedett, amely beleágyazódott a politikai rendszerbe.

Etnikai szerkezet

Afganisztán nem tekinthető homogén államnak, inkább különböző etnikai csoportok laza gyülekezetének, akik etnikai, nyelvi, vallási és faji tekintetben igen megosztottak, s akiket a fentiekben ismertetett geopolitikai szándékok kényszerítettek azonos országhatárok közé. Mégis, a laza és megosztott etnikai struktúra a fentiekből adódóan erős nemzettudattal párosul, a lakosság túlnyomó többsége kohézív nemzettudattal rendelkezik, afgánnak tekinti magát nemzetiségre és nyelvre való tekintet nélkül. A nyelv és etnikum számos esetben inadekvát, a különböző etnikai csoportok között nincsenek éles etnikai határok, rassz tekintetében homogén csoportok nincsenek.

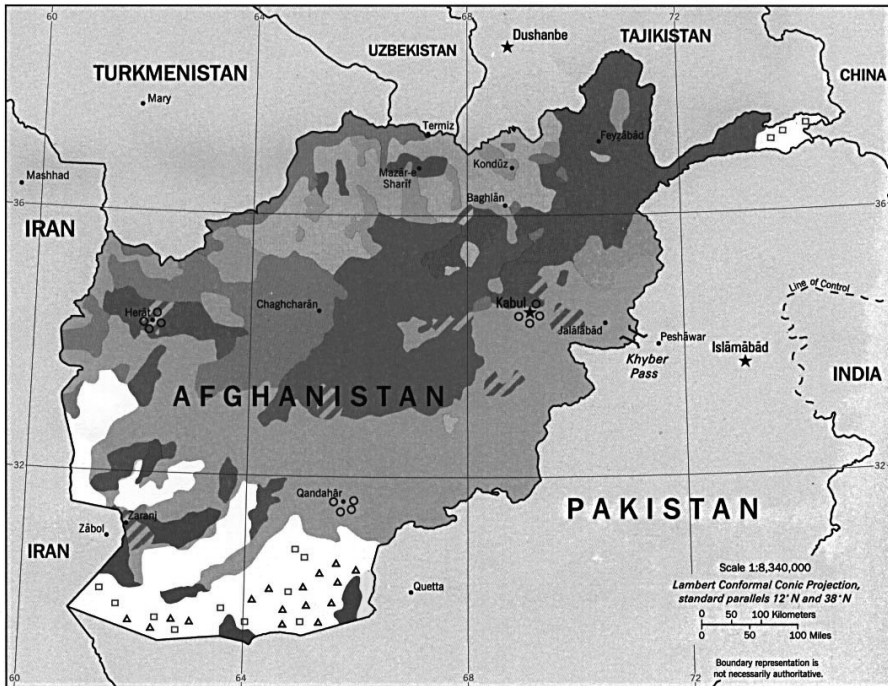
Az országban utoljára 1979 nyarán, a Tarakí rezsim idején történt népszámlálás, az is félbemaradt a harci tevékenység miatt. Az ország lakosságát 2010 júliusában 28 395 716 főre, 2011 júliusában pedig, 2,375% évi növekedéssel számolva, 29 835 392 főre becsülték.⁷

Az államalkotó etnikum, a pastunok kelet-iráni nyelven beszélnek, kialakulásukban szaka és heftalita etnikai elemek is részt vettek. Nagy részük törzsi kötelékekben él, mintegy kétmillió pastun nagyállattartó, 1-1,5 ezer kilométeres távolságban vándorló, úgynevezett nagy nomád. A pastunok 1979-ig a lakosság szűk többségét (51-55%) alkották. A Hindukustól délre összefüggő tömbben, de északon és a nagyvárosokban, azaz ma már az ország minden régiójában megtalálhatók. Mivel a nemzetiségi hovatartozást a korábbi cenzusok (amelyek inkább tekinthetők becsléseken alapuló felmérésnek, mintsem népszámlálásnak) nem mérték, valós támpont nincs. Ráadásul a nyelv és etnikum az ő esetükben sem fedti teljesen egymást, amikor a pastunok arányát 51%-nak vették, a pastuul beszélők arányát 45%-ra becsülték, ugyanis északon, valamint a heráti és a kabuli tartományokban dari nyelvű pastunok is élnek, ilyen volt maga a királyi család is.⁸

1980-tól mintegy 6,2 millió afgán menekült távozott külföldre, ezeknek 85%-a pastun. Akik azt állítják, hogy emiatt csökkent drasztikusan az 1978-as 51%-ról a mai 45%-ra az országban a pastunok aránya, nem érvelnek logikusan, hiszen az 1991-es CIA Factbookban még 50%-osnak tekintik ará-

nyukat.⁹ Ráadásul a pastunok zöme a határ menti, pakisztáni menekülttáborokban húzta meg magát, a határ mentén lakók elhagyott településeikre visszajártak.¹⁰

1. térkép
Afganisztán etnikai térképe

<u>Irániak</u>	<u>Türkők</u>	<u>Egyéb</u>
◻ beludzsook	◻ kirmiziek	◻ brahuik
◻ ajmakok	◻ türkmének	◻ nürisztániak
◻ hazárok	◻ üzbégek	
◻ pastunok (durráni, ghilzai)		
◻ qizilbasok		
◻ tádzsikok		
		◻ gyéren vagy egyáltalán nem lakott területek

Forrás: <http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/afghanistan_ethnoling_97.jpg> (letöltve: 2012. 03. 19.).

A tádzsikok a folyóvölgyek, oáziskultúrák letelepedett földművelői és város-lakók. Az etnikum szintén kelet-iráni eredetű, szaka-heftalita keveredéssel, de nyelvcserén esett át, a perzsa nyelv közép-ázsiai változatát (dari) beszéli, amely ma már önálló irodalmi nyelv. A Pamír kelet-iráni etnikai csoportjai (mundzsáni, szanglecsi, iszkasími, jidga, jagnóbi, sugnání, vartangi, rosání,

vakhí) az archaikus nyelvi állapotot tükrözik. Az említett forrásban a tádzsikok arányát (a csarajmakokat is ide sorolva) tévesen 25%-ban határozták meg.¹¹

A csarajmakok (ma már többen vannak négy etnikumnál: dzsamsidí, taimaní, timúri, firúzkúhí, zúri) Timur Lenk turku-mongol harcosainak és a helyi tádzsik lakosságnak a keveredéséből alakultak ki Khorászában, és szunniták. A lakosság mintegy 4%-át alkotják, a dari nyelvet beszélik.

Az üzbégek az ország északi részén élnek. A törökség délkeleti, úgynevezett turki vagy csagatáj ágához tartoznak. A *Duvazdeh Ajmak* (Tizenkét északi nomád törzs) törzsszövetség leszármazottai, a turku-mongol katonai szerkezet nyomai megtalálhatók körükben, noha ma már zömük letelepedett földműves és város lakó szárt. Az idézett Factbook az üzbégek arányát 9%-ban jelölte meg, ekkor számuk 1,3 millió körüli volt.

A hazarák kialakulása a perzsiai mongol állam kialakulásához köthető. Hulagu Khán unokája, Gazan Khán Perzsiában vette fel az iszlámot, ezért annak síta, 12 imámos ágát fogadta el. Gazan Khán hadvezére, Nikudar-oglán harcosai és a helyi tádzsik lakosság keveredéséből alakultak ki Afganisztán középső, Hazaradzsátnak nevezett hegyes fennsíkján, Ghór és Bamián térségében. A perzsa nyelv török és mongol szavakkal kevert, úgynevezett hazaragi nyelvjárást beszélnek. A lakosság mintegy 8%-át alkotják. A hazarák arányát itt is irreálisan magasan, 12-15%-ban jelölték meg, ami valós számuknak csaknem a duplája. Ez a tény mutatja, hogy a hazarákat mennyire politikai alkuk tárgyának tekintették.

A türkmének a törökség délnyugati, úgynevezett oguz ágához tartozó nyelven beszélnek. Kisállattartó félnomádok, él körükben a törzsi rend. Afganisztánban a legtöbb türkmén Erszari törzsbeli. Arra nézve a különböző források között konszenzus van, hogy Afganisztánban a lakosságnak mintegy 3%-át alkotják.

A türk népek közül a kirgizek legeltetik jakjaikat a Kis-Pamír fennsíkján.

A beludzok aránya 2% körüli Afganisztánban. A beludzok a kurdok után a világ második legnagyobb önálló állam nélküli népe. A kurdhoz közel álló nyugat-iráni nyelven beszélnek. Pakisztánban az ország területének 43%-án élnek. Területük óriási nyersanyagkészletekkel (uránium, nemesfémek, földgáz stb.) és az Öböl-mentén stratégiai mélytengeri jégmentes kikötőkkel (a pakisztáni oldalon Gvadar, Iránban Csabahar) rendelkeznek. Afganisztánban nagyállattartó nagy nomádok törzsi renddel. Köztük dravida hídát alkot a brahuí etnikum. Pakisztánban és Iránban komoly függetlenségi harcokat vívtak és vívnak napjainkban is.

Az országban egyéb kelet-iráni (ormurí, paracsi), dard (pasai, tirahí) és dard-núrisztáni, valamint ind (gudzár, dzsát-gudzár) etnikai csoportok, északon arabok is élnek.

Éppen abban az időszakban, amikor a menekültek nagy számban tértek haza, az 1993-as CIA Factbook szerint a pastunok aránya egy év alatt 12%-ot

csökkenve 38%-ra fogyatkozott, az üzbégek aránya már csak 6% volt, a hazaráké 19%-ra emelkedett.¹²

Amikor a tálibokra szükség volt, 1996-ra a pastunok aránya 45%-ra nőtt, holott a migrációs mozgás meg sem közelítette az 1980-as éveket.¹³

Nézetünk szerint a pastunok még mindig szűk többséget alkotnak. A tádzsikok aránya nem több 19%-nál, az üzbégeké 9%, a hazaráké 8%, a csarajmakoké 4%, a türkméneké 3%, a beludzsoké 1-2%. Az egyéb kategóriába a Pamír kelet-iráni népei (Afgán-Badakshánban sugnáni, mundzsáni, jagnóbi, jazgulámí, vartangí, vakhí), az indoiráni etnikai csoportok (ormuri, paracsi), a dard népek, kirgiziek és egyéb türk népek, indusok tartoznak.

Kulturális versus politikai jogok

A baloldali kormányok idején a nemzetiségek egyenjogúsága alatt a pastunizációs időszakban (Afganisztáni Népi Demokratikus Párt – ANDP Khalq, Tarakí és Amín) kulturális jogokat értettek, míg az ANDP Parcsam (Karmal, Nadzsibullah) alatt politikai jogaik biztosítása a kismemzetiesedési folyamatok kezdetét jelentette.

Nemzetiségi politika az ANDP Khalq (Tarakí és Amín) uralma idején (1978. április 27. – 1979. december 27.)

Az 1978. április 27-i hatalomátvételt olyan elemek hajtották végre, akik monarchiaellenesek voltak. Ezek a vidéki tisztekből, pedagógusokból lett pártkatonák úgy vélték, hogy mindenekelőtt a pastunokra kell támaszkodniuk, de nem a tádzsikizálódott városi Durráni elite, hanem történelmi riválisaikra, a *kisemmizetteknek* tekintett Ghilzaí pastunok. Mint korábban háttérbe szorítottaknak, támogatást ígértek a kisebbségeknek. *A pastun dinasztiai uralmának végét, a nemzeti kisebbségek egyenjogúságát hirdették.*

1978. június 6-án látott napvilágot a *Forradalmi Tanács 4. számú dekrétuma a nemzetiségek, etnikai csoportok és törzsek (millijetha, aqvám va qabáil) egyenjogúságáról.* Ezt a nemzetiségek anyanyelvi oktatásáról és tájékoztatásáról szóló rendelet követte. Üzbég, türkmén, beludzs és núrisztáni (kamdesi) nyelveken akarták felállítani az iskolahálózatot. Később már csak a pastu, dari, üzbég, türkmén és beludzs nyelveken lehetett volna tanulni, mert a dard nyelveknek nincs írásbeliségük. Egy évvel később már csak úgy említették a négyes dekrétumot, mint az állami zászló és címer megváltoztatásáról szóló rendeletet, noha a dari nyelvű változat angol fordítása még a *Dekrétum Afganisztán összes nemzetiségének és törzsének kulturális fejlődéséről* címet viselte.¹⁴

1978 nyarától sugárzott a kabuli rádió üzbég, türkmén és núrisztáni (kamdesi) nyelvű adásokat. Ugyancsak ekkortól adtak ki könyveket és új-

ságokat nemzetiségi nyelveken. 1978. július 6-án jelent meg a *Jolduz* (Csillag) üzbég nyelvű napilap, szeptember 24-én a *Szoub* (Reggel) beludzs újság, majd október 25-én a *Güres* (Harc) című türkmén nyelvű újság első száma. Ezek azonban csak néhány számot értek meg. A központi lapokban is rendszeresen jelentettek meg a nemzetiségek kultúrájával foglalkozó cikkeket. A különböző nemzetiségek képviselői zenei és táncegyütteseket alakítottak. Antológiát adtak ki afganisztáni üzbég íróktól. Ezzel a kisebbségek ügyét megoldottnak tekintették.

Minisztertanácsi határozattal eltörölték az állami posztok pastu nyelvvizsgálóhoz kötöttségét. 1979 nyarától sorozni kezdték a törzsi fiatalokat a reguláris hadseregbe. Ezt a törzsek a korábban élvezett szabadságjogaik megnyirbálásaként élték meg.

Nemzetiségi politika az ANDP Parcsam, Karmal és Nadzsíbullah alatt (1979. december 27. – 1992. április 17.)

A szovjet megszállást, 1979. december 27-ét követően kezdődött meg Afganisztán etnikai szétforgácsolásának folyamata. Mindez a nem pastun kisebbségek támogatásának ürügyén történt, akiknek érdekében történtek pozitív intézkedések is, ám az egyre eszkalálódó háborús helyzet miatt ezek kedvező hatásai nemigen érvényesülhettek.

Míg a Tarakí-Amin érában a nemzetiségi politikát elsősorban oktatási és tájékoztatási kérdésnek tekintették, Karmal és Nadzsíbullah alatt politikai aktivitásuk növelésén, arányos politikai képviselőjük biztosításán volt a hangsúly.

A *Forradalmi Tanács* 1981. május 30-i dekrétuma alapján átszervezték a *Törzsi és Határügyi Minisztériumot Nemzetiségi és Törzsi Ügyek Minisztériumává*. Teendőit a *Törzsi Ügyek Igazgatósága* és a *Nemzetiségi Ügyek Igazgatósága* koordinálta. Előbbi mellett megszervezték konzultatív szervként a *Nemzetiségek és Törzsek Konzultatív Tanácsát*. 1986-ban Nadzsíbullah alatt két önálló minisztériummá alakították. Mindkét minisztérium rendelkezett tudományos kutatási és propaganda főosztályokkal, folyóiratokkal. A törzsi minisztérium folyóirata a *Dzsirga*, a nemzetiségi minisztériumé a *Millijethá-je Barádar* (Testvéri Nemzetiségek) nevet viselte. Előbbi pastu nyelvű volt, utóbbi pastu, dari, üzbég, türkmén és beludzs nyelveken jelent meg.

Az anyanyelvi oktatást üzbég, türkmén és beludzs nyelveken kiterjesztették az elemi iskola első négy osztályára. 1980-ban a *Jolduz*, *Szoub* és *Güres* újságok újraalakultak. Kezdetben a fővárosban jelentek meg, de 1986-ban a *Jolduz* szerkesztőségét átköltöztették Mazár-i Saríba, a *Szoub* kiadóját pedig Farahba. Tartományi lapokat is megjelentettek helyi nyelveken.

A kabuli rádió üzbég, türkmén, beludzs, núrisztáni és pasai nyelveken sugárzott műsorokat. A központi programokon kívül Mazár-i Sarífban, Farahban és Nímrózban sugárzottak a helyi stúdiók helyi nyelveken.

Televízióállomások a fővároson kívül Herátban, Ghazniban, Dzsalálábádban, Farahban, Khoszt törzsi körzeteiben, Mazár-i Sarífben és a badakhsáni Fáizábádban működtek nemzetiségi (Farahban beludzsi, Mazárban üzbég nyelvű) adásokkal. Üzbég és türkmén nyelven számos értékes irodalmi mű látott napvilágot. Kiadták Davlat Geldi és Qurbán Turdi Dzsalíli afganisztáni türkmén költők összes művét. 1981-ben néprajzi múzeum alakult a nemzetiségek életét bemutató kiállításokkal.

A pastun és beludzsi kérdés megítélése az ANDP-kormányok alatt

A Pastunisztán-kérdés megítélésében az ANDP-vezetés a különböző időszakokban nem volt egységes. Noha a pastunok önrendelkezését mindnyájan támogatták, Amín és köre úgy vélték, hogy ez csak az első lépés Pastunisztán és Afganisztán egyesüléséhez Nagy-Afganisztán keretein belül. A mérsékeltberek a nemzetiségek autonómiáját akarták megvalósítani Pakisztánon belül.

Amín alatt a pastun és beludzsi nemzeti mozgalommal kapcsolatosan distinktív, elkülönülő politika érvényesült. Az akkori afgán vezetés opporunistának bélyegezte Valí Khánt és pártját, a *Nemzeti Avámí Pártot*, és nem tárgyaltak vele. Rávettek Ghauz Bakhs Bizendzso és Attaullah Khán Mangal beludzsi autonomista parlamenti irányzatát, hogy szakítsanak a *Nemzeti Avámí Párttal*, és *Pakisztáni Nemzeti Párt* néven alakítsanak új pártot.¹⁵

A *Beludzsisztáni Függetlenségi Front*, amelynek gerillái évekig harcoltak Bhutto csapataival, ez időben elutasította a politikai szövetséget mind a *Nemzeti Avámí Párttal*, mind a beludzsi autonomista irányzattal, miután kivált a *Nemzeti Avámí Pártból*. Az ANDP vezetése már 1978 nyarán fennhagyott közvetítési kísérleteivel. Kezdetben elhatárolta magát a beludzsi gerillamozgalmától, Amín idején pedig ellenséges elemnek kiáltotta ki őket.

1983-tól a Karmal-vezetés ismét felvette a tárgyalások fonalát a pastun és beludzsi nemzeti mozgalommal, igyekezett közvetíteni egységük helyreállítása végett. Az ANDP rendezte kapcsolatait Valí Khán pártjával. Ezt követően az afgán vezetés rávette a különböző pastun és beludzsi csoportokat, hogy lépjenek egységfrontba Valí Khán pártjával. Az akkori párt- és állami retorika került a Pastunisztán és Beludzsisztán kifejezést, *pastun és beludzsi törzsekről* beszélt.

A viszony rendezése olyannyira sikerült, hogy az 1984–1988 közötti időszakban, Benazir Bhutto kormányra kerüléséig Adzsmal Khattak, a *Nemzeti Avámí Párt* főtitkára, valamint *Beludzsisztán emigráns kormányának* vezetői Attaullah Khán Mangal és Ghauz Bakhs Bizendzso Kabulban éltek. Ugyanakkor az ANDP vezetése mind Karmal, mind Nadzsíbullah idején csak a Pakisztánon belüli autonomista törekvéseket támogatta.

A választási rendszer, a 2004-es elnökválasztások etnikai összefüggései

Afganisztán történelme során két ízben, 2004-ben és 2009-ben történt elnökválasztás. Törvényhozási választásokra 2005-ben (parlamentari és tartományi tanácsai), 2009-ben (tartományi tanácsai) és 2010-ben (parlamentari) került sor. A törvényhozási választásokat olyan masszív választási csalások kísérték, hogy nem nyújtanak reális képet az etnikai alapú szavazás természetéről, illetve az ország etnikai viszonyairól. Az első elnökválasztás azonban még az etnikai viszonyok pontos lenyomata volt, ezért részletesen tárgyaljuk. A második elnökválasztás már az Észak-Dél ellentétet tükrözte, Karzaí, akit még mindig a pastunokkal azonosítottak, és Abdullah, a nem pastunok jelöltje között dúlt a küzdelem.

Afganisztán lakói 2004. október 9-én választottak első ízben államfőt. Noha 19 jelölt mérkőzött meg, a szavazás elsősorban etnikai vonalak mentén történt, és minden beclésnél hívebben tükrözte az ország lakosságának etnikai arányait. Karzaí, a pastunok jelöltje a szavazatok 54,4%-át kapta.

A tádzsik jelölt, Júnusz Kánúni 17%-os eredménnyel a második helyen végzett. A szavazatok többségét a tádzsik többségű, Kabultól északra elterülő Parvan, Kapisza és Baghlán tartományokban kapta. Szűkebb pátriájában, Pandzsír tartományban elnyerte a voksok 95%-át.

A hazara jelölt, Mohamed Mohaqqiq 11%-kal a harmadik helyen végzett. Ő az ország középső részén, a hazarák által lakott Bamián és Daikundi tartományokban szerzett többséget, jól szerepelt továbbá Ghazni tartomány hazara körzeteiben, valamint Karzaíval holtversenyben az iráni menekültek voksainak 44%-ra tett szert. Maga mögé utasította Dosztumot, az üzbégek jelöltjét, aki a voksok 10,9%-val a negyedik, belföldön ellenben harmadik lett. Dosztum saját északi kiskirályságában, az üzbég többségű Fariáb, Dzsauzdzsán, Szaripul és Takhár tartományokban szerezte meg a legtöbb szavazatot, szűkebb pátriájában, Dzsauzdzsánban a voksok 73%-át mondhatta magáénak.¹⁶

Ezek a szavazati arányok is bizonyítják, hogy a tudományos irodalomban megfogalmazott etnikai beclések sokkal közelebb járnak a valósághoz, mint a CIA Factbooknak az aktuális politikai igénynek megfelelően évről évre változó, manipulált adatai. A tádzsik, hazara és üzbég jelöltek e kisebbségek által többségben lakott tartományokban nyertek szavazatokat. A szavazati arány és a lakosság etnikai megoszlása tartományonként és országosan is teljes lefedettséget mutatott. Az a tény is utalt az etnikai mozgósításra, hogy az 50%-nál magasabb, vagy azt megközelítő női részvételi arány éppen a legelmaradottabb tartományokban, a hazara lakosságú Daikundi és Bamián, illetve a kelet-afganisztáni Núrisztán tartományokban és a keleti pastun törzsi sávon, Khoszt, Paktia és Paktika tartományokban volt, ahol a törzsi- és nemzetségszféra parancsba adták, hogy az asszonynepet vinni kell szavazni. Magas volt továbbá a női részvétel a multietnikus Balkh, az üzbég és türk-

mén többségű Fariáb, valamint Núrisztán tartományokban is, bizonyítva, hogy egyes kisebbségek – a sztyeppe nomádok, illetve a preiszlám, animista közösségek leszármazottai – sokkal megengedőbben viszonyulnak a nők politikai jogaihoz, mint a kandahári mollák. Ugyanez a jelenség volt tapasztalható a Pakisztánban szavazó afgán menekültek körében, akiknek többsége pastun: magasabb volt a női részvétel a menekülttáborokban, mint a városi központokban. A legkisebb arányú női részvétel a tálibok hátszágának számító délnyugati Zábul, Helmand és Uruzgán tartományokban volt a nyugati pastun, Durrání törzsszövetséghez tartozó lakosság körében, míg a Ghilzaí és keleti pastun törzseknél a törzsfők utasításba adták, hogy Karzaira kell szavazni, és a nőknek is az urnák elé kell járulniuk. Ezzel magyarázható a keleti és délkeleti – egyébként meglehetősen konzervatív, pastunok által lakott – Kunar, Nangarhár, Laghmán, Logar, Khoszt, Paktia, Paktika tartományokban, ahol a törzsi szerkezet egalitáriánus, az igen magas, 45% feletti, néhol az 50%-ot is megközelítő női részvétel.

Az instabilitás íve és összefüggései

Visszatérve a Karzai-kormány évtizedének, az első bonni konferenciától a második bonni konferenciáig terjedő időszak értékeléséhez, megállapíthatjuk, hogy a politikai élet etnicizálódása volt tapasztalható, ami az Észak-Dél ellentétbe integrálódott. A nemzetközi katonai erők 2014-re befejezendő afganisztáni kivonásával a regionális dinamikák felgyorsulása várható, ami akár a Közép-Kelet vagy a dél-ázsiai térség térképének újrajrészolásával is járhat. Pakisztán terrortámogató országgént való emlegetésével felmerül, Koszovó vagy Dél-Szudán mintájára, az ország *békés balkanizációjának*, irányított dezintegrációjának kérdése,¹⁷ ehhez azonban biztonságba kell helyezni a pakisztáni atomarzenált. Pakisztán nagyon törekeny, a szétesés kérdése bármikor terítékre kerülhet. Az ország dezintegrációja minden eszközzel megakadályozandó, de ez nem a pastun területekről indul ki, ahogyan korábban a pastun nacionalizmus lenullázására és a Durand-szerződés államhatárként való elismertetésére törekedtek az iszlámábádi stratégiák. Amennyiben bekövetkezik az ország szétesése, várhatóan Beludzsisztánban kezdődik. Kevésbé ismert tény, de a törzsi társadalmak úgy tradicionalisták, hogy távol állnak a vallási szélsőségektől. Önszervező egalitáriánus közösségeik praktikusak, bizonyos értelemben demokratikusak. A beludzs társadalom e természete alkalmas rá, hogy a beludzs törzsek az iszlám radikálisok vagy zsarnoki iszlám rezsimek ellen forduljanak. Beludzsisztán irányában megelénkült a nemzetközi érdeklődés. *Korábban szovjet ügynököknek, majd indiainak, most pedig amerikaiak bélyegeznek minket* – foglalják össze a beludzs vezetők bonyolult viszonyaikat.¹⁸ Ha létrejön pakisztáni Beludzsisztánból önálló beludzs állam,

ez az iráni Szíisztán-Beludzsisztánban is felgyorsítja az eseményeket. Ezt követően pastun állam vagy Nagy-Afganisztán is létrejöhet, amelynek területe a taxilai hegyekig terjed. Végül megalakul Szindhí Des, a szindhiek állama, akiknek függetlenségi mozgalma 2011-től hallatja hangját. Iszlámábád a beludzs nacionalizmus ellensúlyozására megtűri az iszlám szélsőségesek beludzsisztáni táborait, és a quettai tálib súra is háborítatlan, ám fokozta a szekuláris beludzs nacionalisták likvidálására irányuló akcióit.

Tervek Afganisztán politikai jövőjére, területi integritására nézve

A 2011. december elején megtartott második bonni konferencia előestéjén, Afganisztán jövőjét illetően A, B, sőt C tervek is felmerültek.

Az Afganisztánnal kapcsolatos jelenlegi rendezési tervek problémája, hogy az ellenség azonosítása, tárgyalóasztalhoz ültetése vagy egymás elleni kijátszása, meggyengítése nem történt meg. A gyenge hatékonyságú, Karzaí elnök által kinevezett Legfelső Béketanács elnökének, Burhánuddín Rabbánínak szeptember 20-i és Anszala Rahmánínak, a Tanács tagjának ez év május 13-i meggyilkolása is ezt mutatja. A mechanizmus sincs kidolgozva, egymásra épülő dzsirgák rendszerében kellene megtárgyalni a problémákat, definiálni a megoldást, kidolgozni a megvalósítási tervet, államformát és államfőt választani afgán processzus gyanánt, s az afgánok közötti tárgyalásokat megfelelő biztosítékokat nyújtó regionális tárgyalásoknak kellene követniük.¹⁹ Mások arra hívják fel a figyelmet, hogy a Bretton Woods-i rendszer ma már nem működik, hasonlóképpen, ahogyan 6 hatalom tárgyal Észak-Koreával, 5+1 Iránnal, 6-an Koszovóról, ugyanígy Afganisztán esetében is át kellene térni a diszfunkcionális multilateralizmusról 9+1-es minilaterális tárgyalásokra.²⁰

Az *A terv* a jelenlegi centralizált, erős elnöki rendszerű afgán kormányzati struktúra fenntartása, esetleg azzal a korrekcióval, hogy a történelmi hagyományoknak megfelelően a periféria belső ügyeiben nagyobb autonómiát élvezzen.

Ám ha felmerül az *Afganisztán-B terv*, a Blackwill koncepció²¹ megvalósítása, az ország *de facto* feldarabolása, az semmiféle politikai megállapodást nem jelentene Afganisztánban. Mi több, oly mérvű polgárháborút indukál, ami már nem a kézben tartható *irányított káosz* fenntartását jelentené az országban, hanem a konfliktus ellenőrizhetetlen eskalációja végzetes következményekkel járhat szomszédai, elsősorban Pakisztán számára. Ehhez a rendszerhez a parlamentnek felelős kormány járna miniszterelnökkel, akiket az elnök nevezne ki.²² Ez a rossz, nem átruházható, tisztán egyéni (SNTV) választási rendszer miatt permanens választási és parlamenti, legitimitási válság, működésképtelenség miatt nem életképes államforma. Ez a nemzetközi közösségnek a Hindukustól északra eső területekre vonulását jelentené,

ahol föderális kormányzást hoznának létre (vagyis elismernék az északi etnikai hadurak territoriális fennhatóságát), a déli régiót pedig a tálibok kezére juttatná, ami *de facto* visszatérés a 2011. szeptember 11 előtti állapotokhoz. Sokat emlegették azt a közhelyet, hogy Afganisztán nem Svájc. De nem is Jugoszlávia. Mivel a Hindukustól északra egyik etnikum sem él összefüggő tömbben, és a határok mentén mindenütt pastun enklávék találhatók, nem szakítható utódállamokra. Míg a sokkal fejlettebb és etnikai tekintetben homogénebb régiókból álló Iránban szekuláris nacionalista pártok részvételével a jól működő és vértelenül létrejött észak-iraki kurd autonómiához hasonlóan a föderalizmus jó megoldás lehet, Afganisztánban a föderalizmus erőltetése tragédia, és az egész régióra nézve hosszan tartó konfliktusforrás, Európára is kiható súlyos következményekkel. A pastun területek elkülönítésének értelme pedig nem Pakisztán kvázi ötödik tartományának létrehozása, ez a terv Pakisztán középtávú szétesését feltételezi, a pastun területek egyesítésével, esetleg pastun-beludzs konföderáció létrehozásával.

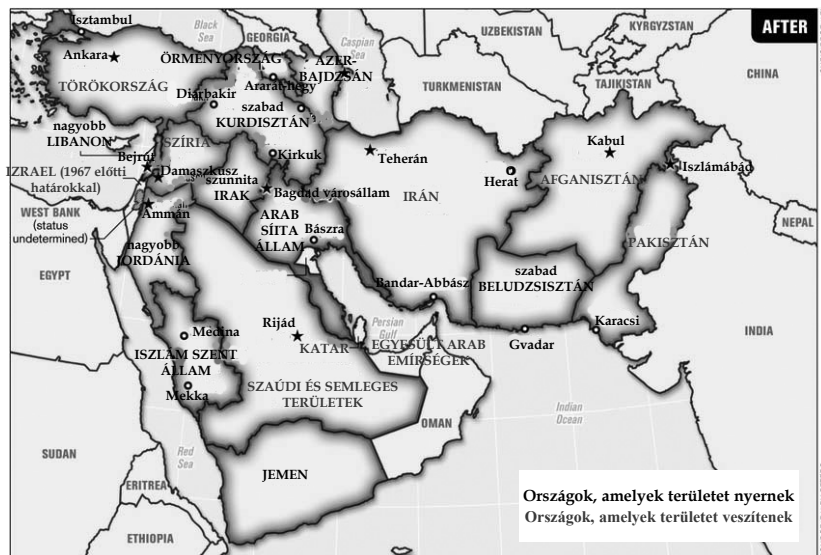
Az *Armed Forces Journal* 2006. júniusi számában Ralph Peters *Véres határok – Egy jobb Közép-Kelet hogyan néz ki?* című tanulmánya a hírhedt átrajzolt térképpel, önálló beludzs állammal és Nagy-Afganisztánnal (afgán-pastun konföderáció) számol, melynek határai az Indus folyóig terjednek. Pakisztán ezen sem szűnik meg teljesen, nem szerepel önálló szindhi állam. Ennek fejében Afganisztán elveszíti Herát térségét Irán javára és Nímróz tartományt Beludzsisztán javára, mégis ennek a koncepciónak a legnagyobb nyertese Afganisztán, de Irán sem veszít, mert perzsa nemzetállammá alakul, így esélyt kap centralizált nemzetállamként is a túlélésre.²³

Tobias Ellwood brit képviselő *C terve* Afganisztán 8 államra osztása, amelyek mindegyike más-más ország protektorátusa alatt állna, Kabul, Kandahár, Khoszt, Dzsalálábád, Kunduz, Mazár-i Saríf, Herát, Bamián központokkal, több a tálibok, a többi törzsi tanácsok irányítása alatti szövetségi kormánnyal, amelynek miniszterelnöke is lenne.²⁴ Afganisztán fragmentációjának egyetlen értelme más államkudarcok, nukleáris hatalmak szétesésének ideig-óráig történő megállítása lenne.

Irán szétesése Pakisztán dezintegrációjának törvényszerű következménye, ám Irán sokkal keményebb dió. Míg Pakisztán olyan üveg, ami bármikor kívülről is széttörhető és belülről is töredezhet, vagyis fragmentációja akár rövid távon is bekövetkezhet, Irán olyan acél, amely belső feszültség révén repeszthető szét, nem pedig külső nyomásra. Iránban etnikai konfliktusok révén a politikai intézményrendszer, az államszerkezet strukturális változásai, ezek révén belső demokratizálódási folyamatok, esetleg belső rendszer-váltás az optimális cél, amit a nemzetközi közösség közép vagy rövid távon remélhet. Míg Afganisztánban a központosított államforma megtartása a cél a centrum-periféria viszony átgondolásával, korábban sikeres hagyományos politikai intézmények (helyi tanácsok, sűrák, dzsirgák), helyi közösségek,

közösségi infrastrukturális és védelmi rendszerek fenntartásával, Iránban a föderális struktúra az ország demokratizálódásának kulcsa. Pakisztán viszont menthetetlen. A pastun területeket Afganisztánban elválasztó tervek tényként számolnak Pakisztán szétesésével.

2. térkép
A hírheft átrajzolt térkép

Forrás: <<http://www.democracyinlebanon.org/images/ME-Map-New.jpg>> (letöltve: 2012. 03. 26.).

Konklúzió

Az afgán állam nem képes integrálni összes polgárát, koherens kisebbségi politikája nincs. A nemzetközi közösség etnikai manipulációi az aktuális és gyakran változó szövetségi preferenciák szerint alakulnak.

Mindezek és az 1990-es évek dezintegrációs tendenciái ellenére Afganisztánban erős a nemzeti identitás, az ország lakosságának mintegy 72%-a afgánnak vallja magát.²⁵ Pakisztánnal és Iránnal ellentétben itt nincsenek szeparatista törekvések. Míg Pakisztán szétesése az ázsiai válságív törésvonalán képes beindítani a mesterségesen megrajzolt határokon átívelő nemzetek függetlenségi törekvéseinek dominóeffektusát, a mesterségesen összetákolt afgán ütközőállam igen szövevényes etnikai mozaikja révén nem tud szétesni, területe nem a válságívben, hanem annak peremén helyezkedik el. Ezért mind Pakisztán, mind Irán afganisztáni beavatkozását elsősorban az a tény motiválja, hogy amíg Afganisztánban állandósul az instabilitás, addig saját

szétesése vagy rendszerváltása nem kerül terítékre. Ezért nem igazak azok a feltevések, miszerint Afganisztánnak akár nyugati, akár keleti szomszédja az ország stabilizálásában, a regionális békében érdekelt lenne.

Az afgán ütközőállam sajátsága, hogy hosszú időre ismét káoszba és anarchiába süllyedhet, ám nem tud szétesni. Kérdés, hogy Afganisztán a 21. század válságai, konfliktusai során hogyan tudja érvényesíteni ütközőzóna jellegét, képes-e a dominóeffektust feltartóztatni? Ugyanakkor, paradox módon e dominóeffektusnak Afganisztán nem kárvallottja, de – akár újabb elhúzódo kaotikus fegyveres konfliktus árán is potenciális haszonélvezője, legalábbis ami a Pastunisztán-kérdés manifesztációját, a Beludzsisztán-kérdés terítékre kerülését illeti. Az új beludzs államiság felé vezető rögzös úton pastun–beludzs konfliktusnak kicsik az esélyei. A helyi konfliktusok regionális háborúvá eszkalálódását úgy lehet elkerülni, ha megőrződik ezeknek a konfliktusoknak endogén természete, a külső beavatkozás minden látszata kerülendő.

Ám az országon belül mélyülő Észak–Dél ellentét képes a jövőben Afganisztánban polgárháborút előidézni. Nem milíciák csatározásait, mint az 1990-es években, hanem olyan harcokat, melyekben a lakosság is részt vesz. A politikai élet etnicizálódása, etnikai polarizációja ebbe az irányba mutat. Az etnicizmusban ugyanakkor, akárcsak a vallási kérdésekben vagy a terrorizmusban, olyan mélyebb, társadalmi, gazdasági, strukturális problémák manifesztálódnak, amelyek orvoslására az eltelt évtized során kísérlet sem történt. A nemzetközi közösségnek nem szabad magára hagyni Afganisztánt, sőt a jövőben, mindenekelőtt politikai, fejlesztéspolitikai eszközökkel ezeknek a strukturális kérdéseknek gyökeres orvoslására kell összpontosítania figyelmét.

Afganisztán jövője elválaszthatatlanul kötődik az ázsiai válságív 21. századi dinamikáihoz.

Jegyzetek

- ¹ MUHAMMAD KHAN, Sultan: *The Life of Abdur Rahman, Amir of Afghanistan, II.* Murray, London, 1900, 60. p.
- ² POUILLADA, Leon B.: *Reform and Rebellion in Afghanistan 1919–29. King Amanullah's Failure to Transform a Tribal Society*, Cornell University Press, London, 1973, 92. p.
- ³ DEBETS, Georgii Frantsevich: *Physical Anthropology of Afghanistan: I–II.*, preface by Henry Field, ed. Illustrations and notes by Louis Dupree – Eugene V. Prostov, trans. Russian Translation Series of the Peabody Museum of Archeology and Ethnology, Vol. V, No. 1. Peabody Museum, Cambridge (MA), 1970.
- ⁴ KATONA Magda: *A soknemzetiségű Afganisztán*, Bíró Family Kiadó, Budapest, 2002, 209. p.
- ⁵ *Qánún-e Aszászí-je Dzsunhúrí-je Iszlámí-je Afghanistan* [Az Afganisztáni Iszlám Köztársaság Alkotmánya], Kabul, 1384 (2005).

- ⁶ Inter Services of Intelligence.
- ⁷ L. <http://www.indexmundi.com/afghanistan/demographics_profile.html> (letöltve: 2012. 03. 26.).
- ⁸ DUPREE, Louis: *Afghanistan*, Princetown University Press, 1973.
- ⁹ The World Factbook, CIA, University of Missouri, October 15, 1991.
- ¹⁰ NEWELL, Richard S.: Post-Soviet Afghanistan: The Position of the Minorities, *Asian Survey*, Vol. 29, No. 11 (November 1989), 1090–1108. p., 1097. p.
- ¹¹ L. 7. jegyzet.
- ¹² The World Factbook, CIA, University of Missouri, January 22, 1993.
- ¹³ The World Factbook CIA, University of Missouri, 1996.
- ¹⁴ DUPREE, Louis: *Red Flag Over the Hindu Kush III. Rhetoric and Reforms of Promises*, Hanover N. H., American Universities Field Staff Reports, South Asia Series, No. 53, 1979.
- ¹⁵ HYMAN, Anthony: Afghanistan/Pakistan Border Disputes, *Asian Affairs*, Vol. 11. No.3. 1980, 264–275. p.
- ¹⁶ KATONA Magda: Afganisztán Bonn után és London előtt, *Új Honvédségi Szemle*, LIX. évfolyam, 2005/12., 99–107. p., 103–104. p.
- ¹⁷ BRAMHALL, Stuart: Balochistan for Sale, *The Baloch Hal*, May 22, 2011.
- ¹⁸ *The Baloch Conference of North America*, Washington Carnegie Endowment for International Peace, April 30, 2011.
- ¹⁹ Nadzsíbullah, valamint Benon Sevannak, az ENSZ főtitkára különmegbízottjának terve is lényegében ezt tartalmazta. NOURI, Khalil – GOULD, Elisabeth – FITZGERALD, Paul – HUGHES, Michael: *Restoring Afghanistan's Tribal Balance*, New World Strategies Coalition, 23.08.2011.
- ²⁰ Pakisztán, Irán, India, Szaúd-Arábia, Kína, Oroszország, az Egyesült Államok, az EU, a NATO és Afganisztán. PICCO, Giandomenico: *A New Afghanistan in a New International Construct*, <http://ispionline.it/it/documents/Analysis_59_2011.pdf> (letöltve: 2012. 03. 19.). Giandomenico Picco az ENSZ főtitkárának különmegbízottja volt az 1988-as, az Egyesült Államok, a Szovjetunió, Afganisztán és Pakisztán kormányai között létrejött megállapodás során.
- ²¹ BLACKWILL, Robert D.: Plan B in Afghanistan. Why a De Facto Partition is the Least Bad Opinion, *Foreign Affairs*, January/February 2011, <<http://m.foreignaffairs.com/articles/67026/robert-d-blackwill/plan-b-in-afghanistan>> (letöltve: 2012. 03. 19.); IQBAL, Anwar: *Former US envoy Calls for Afghanistan's partition*, <<http://archives.dawn.com/archives/44271>> (letöltve: 2012. 03. 19.). Robert Blackwill mindkét Bush elnök biztonságpolitikai tanácsadója volt.
- ²² Afganisztán északi és déli területekre osztása az 1988-as genfi egyezmény titkos záradékában is szerepelt, akkor Pakisztán is akarta. A dzsalálábádi csatában elszenvedett vereséget követően Pakisztán már egyben akarta befolyása alá keríteni, hiszen csak így biztosíthatta volna a közép-ázsiai szénhidrogénekhez való hozzáférést, míg más országok (Irán) ezt Afganisztán északi régiójának biztosításával is el tudták érni, illetve meg tudták akadályozni más országok (Pakisztán) Közép-Ázsiába jutását.

- ²³ L. Lt.Col.(Ret.) PETERS, Ralph: Blood Borders: How a better Middle East would look, *Armed Forces Journal*, June 2006, 32–36. p., <<http://www.armedforcesjournal.com/2006/06/1833899>> (letöltve: 2012. 03. 19.).
- ²⁴ U.K.'s Plans for Afghanistan's Dissolution, <<http://www.presstv.ir/detail/194037.html>> (letöltve: 2012. 03. 19.).
- ²⁵ BLOOD, Peter R. (ed.): *Afghanistan, A Country Study*, Washington: GPO for the Library of the Congress, 2011.